

Den akademiska etiken och entreprenörhögskolans anda

Det akademiska livet är en våldsamt hasard. Om en ung vetenskapsman skulle be mig om råd vad gäller den vetenskapliga banan, skulle jag knappast orka bära ansvaret för en tillrådan.

Max Weber

DET OVAN CITERADE stycket härrör från en berömd föreläsning som Weber höll vid Münchens universitet den 7 november 1917. Föreläsningen ger oss i sin helhet en professors vittnesbörd om hur osäker en ung forskares karriär kunde vara på den tiden. De villkor som då styrde det akademiska livet förutsatte att man som oetablerad behövde vara beredd att uthärda flera år av hårt arbete utan någon given finansieringsplan och utan att veta om det överhuvudtaget skulle leda till någon fast anställning. Så förhöll det sig då. Men låt oss stanna upp och fundera över vad som har hänt under de snart hundra år som passerat. Vilka är skillnaderna om man jämför dåtidens villkor med dagens? Nog är väl ändå det akademiska livet numera en betydligt mindre våldsamt hasard? Och som stöd för detta skulle vi t.ex. kunna anföra det faktum att de ekonomiska anslagen idag fördelas efter mer opartiska principer och att tillsättningen av fasta tjänster styrs av bestämda regelverk. Finansieringssystemet har blivit mer komplext och heterogent, vilket i praktiken betyder att även oetablerade forskare har en chans att på egna meriter initiera nya projekt. Möjligheterna förefaller ha blivit flera. Men på vilket sätt har dessa och andra förändringar bidragit till mindre osäkerhet och mer klarhet för de unga forskarna med avseende på deras möjliga karriärvägar inom akademien? Är det inte så att tillfälligheternas makt alltjämt påverkar deras öden i ganska stor utsträckning? Webers analys tycks i själva verket vara lika aktuell nu som då genom att den tar fasta på en ofrånkomlig organisatorisk selektionsprocess. Denna selektionsprocess har med åren ändrat sin form, men konsekvenserna är i princip desamma – antingen får man en ordentlig möjlighet att utvecklas som forskare, eller så uppstår det hinder på vägen.

I början av 1900-talet finansierades nästan all forskning vid svenska högskolor genom fakultetsmedel, vilket bidrog till stabilitet och långsiktighet för de få lyckligt lottade som hade fasta tjänster. Samtidigt öppnade den typen av finansieringsmodell upp för maktmissbruk och nepotism. Idag ser situationen annorlunda ut. Högskolorna har allt mer tvingats efterlikna moderna företagsverksamheter där forskar-

na fostras till en ny typ av entreprenörer som måste dra in pengar, skapa nätverk och vara ordentligt produktiva för att ha en chans att lyckas. Allt räknas och rankas. De enskilda forskarna har allt mer börjat framstå som potentiella tillgångar för högskolorna i den hårdnande konkurrensen om att producera ny spetskunskap och tekniska innovationer åt samhället. Men långt ifrån alla kan göra en akademisk karriär under sådana villkor.

Under det senaste decenniet har det vuxit fram ett slags akademiskt prekariat¹ som till stor del har sin grund i det faktum att oproportionerligt många forskare har utbildats och nu tvingas konkurrera om relativt få fasta tjänster och om starkt begränsade forskningsanslag. Visserligen har det alltid varit relativt svårt att få en fast tjänst inom akademien; men idag har det blivit svårare för många fler. Karriärvägarna har blivit både trängre och otydligare.

Varje år skrivs det tusentals forskningsansökningar som granskas i beredningsgrupper där det huvudsakliga syftet är att fördela resurser till de projekt som anses uppvisa högsta vetenskapliga excellens och kvalitet. Men beviljningsgraden är ofta låg. Hela systemet med att bedöma och fördela anslag har visat sig vara forskningsekonomiskt ineffektivt.² Eftersom stora skaror av yngre och oetablerade forskare skriver ansökningar i hopp om att kunna försörja sig, blir alltsammans i det långa loppet en krass fråga om att vinna eller att försvinna. Under sådana villkor kan alla tips och råd tyckas vara välkomna. Hur skall man bära sig åt för att skriva en bra ansökan? Hur tänker bedömarna när de granskar ansökningar?

För att hjälpa de unga forskarna har man vid flera svenska högskolor under senare år börjat anordna föredrag där inbjudna professorer får berätta om forskningsfinansiering och om ansökningskrivandets villkor. Föredragen utgör ett relativt nytt fenomen som har uppstått som en sorts respons på de allt striktare kraven och den hårdnande konkurrensen som gäller när man söker pengar för forskning.

I det följande skall jag ge en inblick i hur födrag av just den här typen organiseras och iscensätts vid en av de största högskolorna i Sverige. Den övergripande frågan är: vad fyller dessa organisatoriska åtgärder *egentligen* för slags syften?

1 Begreppet *prekariat* är en sammanfattande benämning för en grupp individer som inte omfattas av den trygghet eller säkerhet som följer med en fast anställning. Märk väl att min användning av uttrycket akademiskt prekariat avser en specifik grupp som givetvis skiljer sig åt på flera punkter från andra grupper i samhället som kan definieras som prekariat. I "Vetenskap som yrke" gör Weber emellertid en intressant jämförelse genom att påpeka att de oetablerade forskarna i både Tyskland och USA befinner sig i en *prekär situation*, "en tillvaro lika osäker som någon 'proletärs'" (Weber 1977 [1917]:11).

2 För en kritisk analys, se "Många söker men få blir utvalda" (2010), publicerad av *Kungl. Vetenskapsakademien*.

Bakgrund

Hösten 2012 gjorde jag ett antal observationer i samband med en föredragsserie om forskningsfinansiering och ansökningskrivande. Det hela utgör ett litet sidoprojekt som jag sysselsatte mig med samtidigt som jag genomförde en större förstudie av Vetenskapsrådets beredningsgrupper inom natur- och teknikvetenskaper (Roumbanis 2015). Idén till att göra detta sidoprojekt väcktes efter att jag fått e-post från Avdelningen för forskningsfinansiering (namnet är fingerat; hädanefter AfF). Vid denna avdelning arbetar forskningshandläggare och ekonomer med att hjälpa forskare att söka och administrera externa anslag. I deras arbetsuppgifter ingår även att aktivt kommunicera om nya utlysningar och om förutsättningarna för att söka anslag. Detta gav mig m.a.o. ett gyllne tillfälle att belysa en organisatorisk åtgärd som har orsakats av de förändrade finansieringsvillkoren som idag genomsyrar svenska forskares vardag.

Under de aktuella föredragen berättade de inbjudna professorerna om sina personliga erfarenheter både i rollen som forskare och i rollen som sakkunniga bedömare av forskningsansökningar. Föredragen presenteras på engelska. AfF vänder sig i princip till alla oetablerade forskare som upplever sig vara i behov av vägledning när det gäller frågor som handlar om forskningsfinansiering.

Det kan vara värt att påpeka att föredragen inte utgör några unika eller sporadiska företeelser i dagens akademiska värld. Tvärtom organiseras det numera regelbundet sådana föredrag vid flera högskolor runtom i Sverige. Och även internt på ämnesinstitutioner och forskningscentra anordnar man workshops och seminarier där ansökningskrivandet står i centrum. Allt detta är symptomatiskt för de nya dominerande spelreglerna som gäller för forskarna som yrkesgrupp.

Legitimitet och den organisatoriska maktens iscensättning

I föredragen som jag här skall belysa förekommer det ett fint samband mellan legitimitetsskapande och organisatorisk makt. Den maktoptik som jag skall använda mig av är därför också främst inriktad mot den mer subtila sidan av den organisatoriska maktapparaten såsom den framträder dramaturgiskt-kommunikativt. För att finna ett relevant mellanled till legitimitetsskapandet och maktdimensionernas organisatoriska ramverk har jag därför valt att fästa uppmärksamheten vid begreppet *symboliskt våld*. Min ambition med att utgå från detta begrepp handlar om att försöka belysa kraften i de vardagliga maktfaktorer som inte direkt uppfattas eller erkänns som makt av de berörda parterna själva. Det symboliska våldet är kopplat till hur det sociala spelet förmedlas och legitimeras inom organisationen i förhållande till de givna omständigheterna; denna process frammanar i det fördolda en tveetydig anpassning och en pragmatisk acceptans bland de yngre forskarna.

Maktens dramaturgi och symboliskt våld

Organisation handlar om kontroll – om att kontrollera resurser, medlemskap, regel-följande och relationer. I kontrollen ligger också en viss maktdimension. Makten finns inbäddad i den sociala organiseringens komplicerade kretsgångar (Clegg 2002:193). Man kan ta den akademiska världen som utgångspunkt, där t.ex. forskningsfinansierare, högskolor och forskningspolitik utgör ett specifikt kraftfält som på olika sätt styr forskarnas villkor. Makten har också en dramaturgisk sida. I boken *Performance and power* skriver Jeffrey Alexander:

Power is performative in every one of its hydra-headed forms. Wars are won not only on the battlefields but in hearts and minds [...] Staging and dramaturgy are critical, and when they fail,...counter-performance emerge that can undermine confidence and shatter legitimacy (Alexander 2011:4).

Men allt som utspelar sig mellan människor är givetvis inte en fråga om makt; ett sådant perspektiv skulle helt urholka maktbegreppets betydelse. I det vardagliga sam-spelet går det emellertid att upptäcka maktaspekter som kan vara en del i en större styrningsprocess och i reproduktionen av en social ordning. Genom att föra in Bourdieus begrepp *symboliskt våld* i ett organisationsperspektiv vill jag försöka belysa hur maktens dramaturgiska effekter kan dölja sig i tillsynes oskyldiga föredrag om forskningsfinansiering och ansökningskrivande.

Så vad är det då som utmärker denna specifika maktdimension? Flera läsare är säkert redan välbekanta med begreppet symboliskt våld, likväl skall jag säga något om dess innebörd. Det symboliska våldet är alltså en mildare och mer indirekt form av maktutövning; det rör sig om en maktutövning som på ett relativt obemärkt sätt smyger sig in i människors socialt organiserade vardagsliv.

Bourdieu har redogjort för det symboliska våldets innebörd såsom, ”a gentle violence, imperceptible and invisible, even to its victims” (Bourdieu 2001:1). Denna innebörd betyder dock inte med nödvändighet att det symboliska våldet är omöjligt att upptäcka för de inblandade själva, bara att det kan vara svårupptäckt. Allt symboliskt våld bygger i grunden på organisatoriska dominansstrukturer och asymmetriska relationer, något som Bourdieu och hans kollega Jean-Claude Passeron tog fasta på när de genomförde sin numera berömda studie om det franska utbildningsväsendet. I denna studie påvisade man hur lärarkåren (som förväntades vara neutral), oavsiktligt reproducerade klasskillnader i kontakten med elever med olika socioekonomisk bakgrund (Bourdieu & Passeron 2008 [1970]).

Även om jag har en del teoretiska invändningar mot Bourdieus sociologiska perspektiv i dess helhet, kan begreppet symboliskt våld ändå på ett förtjänstfullt sätt bidra till en intressant förståelse om hur organisatorisk makt kan ta sig uttryck i olika sociala situationer som iscensätts. Utifrån ett organisationsperspektiv blir det extra relevant att förstå det symboliska våldets intrikata karaktär genom att koppla det samman med just frågan om inlärning och legitimitetsskapande. Min utgångspunkt stärks av Mustafa Emirbayer och Victoria Johnson som har skrivit så här i en artikel:

Symbolic violence operates inside organizations by virtue of the fact that the dominated in those contexts perceive and respond to the organizational structures and processes that dominate them through modes of thought (indeed, also of feeling) that are themselves the product of domination: the “order of things” comes to seem to them natural, self-evident, and legitimate (Emirbayer & Johnson 2008:31).

Organisationens förmedling av positioner, regler, kunskaper och resurser möjliggör det symboliska våldet; vi har att göra med en maktform, ”which is exercised upon a social agent with his or her complicity” (Bourdieu & Wacquant 1992:167). Det symboliska våldet förstärks följaktligen av att de inblandade själva i en väsentlig mening tar situationen för given och lär sig *acceptera* spelets regler såsom de är. Oavsett om individerna kan identifiera sig eller inte med reglerna, måste de ändå anpassa sig till dessa regler för att praktiskt klara sig och kunna gå vidare. Detta betyder dock inte att det symboliska våldet helt måste sakna inre motsättningar bland de involverade; det symboliska våldet kan mycket väl dölja rollkonflikter, självbedrägeri och oavsiktligt hyckleri i det organisatoriska skådespeleriet.

Redogörelse av undersökningsmaterialet

Första föredraget: om personlig stil, konsensus och slump

Jag skall nu inleda min redogörelse av det första föredraget som Aff anordnade i oktober 2012. Den inbjudne föredragshållaren var professor H. Hörsalen som rymmer drygt 120 personer var så gott som fullsatt. Administratörerna började hälsa alla varmt välkomna till det första föredraget och gav samtidigt tips om sina nyhetsbrev. Efter ett tag var det professorns tur. Professor H som är en framgångsrik forskare gick avslappnat fram och ställde sig vid talarstolen. De flesta som satt bänkande såg ut att vara doktorander eller relativt nydisputerade; ett antal något äldre forskare syntes även i publiken. Professor H inledde sitt föredrag med att berätta om den kollegiala bedömningsprocessen och om dess centrala betydelse inom forskarvärlden. Han underströk tidigt hur ytterst värdefullt det är att sitta med i beredningsgrupper om man önskar få en inblick i hur alltsammans fungerar: ”Never miss the opportunity to participate as a panelist.” Professor H var noggrann med att påpeka hur svårt det är att verkligen ge goda råd om hur man skriver en forskningsansökan. På något sätt gav han intrycket av att vilja gardera sig en aning mot eventuella invändningar och kritik. Därpå fortsatte han att tala mer allmänt om vad det innebär att skriva en forskningsansökan. Att skriva en ansökan handlar, enligt professorn, om individer med idéer. Men hur dessa idéer skall kunna förvandlas till en spännande ansökan går det dock inte riktigt att lära ut; den konsten är snarare något som man måste öva sig på. Med tiden utvecklar man sin egen *personliga stil*.

Därefter fortsatte professor H berätta mer ingående om hur granskningen av ansökningar går till i praktiken och om de formella kriterierna för vetenskaplig kvalitet.

Detta summerades på följande vis: när man bedömer en ansökan tittar man framför allt på självständighet, projektets utformning, budget, abstract och tidigare publikationer. Professor H är naturvetare, och då är bibliometri och citeringsindex särskilt viktiga kriterier. Kvalitet bedöms preliminärt sett utifrån citeringsfrekvens, påpekar professorn. Man *måste* ha några riktigt fina publikationer – helst så många som möjligt för att man skall ha en chans att få anslag. Och detta beror, enligt professor H, på den stora mängden inkomna ansökningar som gör att det måste finnas ett första ”filter” som hjälper till att gallra bort ansökningar med få publikationer, trots att principen om kollegial bedömning i första hand borde utgå ifrån projektidén. I detta ögonblick uppstår det en viss osäkerhet. Vad är det egentligen som räknas, undrar en konfunderad åhörare? De bibliometriska aspekterna spelar alltid en stor roll för vem som överhuvudtaget har en chans, men forskningsidén är givetvis av störst betydelse, tillägger professor H snabbt. Man måste alltid ha en bra idé, annars spelar det ingen roll hur mycket man har publicerat tidigare. Idén och kvaliteten i en ansökan är avgörande, oavsett hur mycket man skrivit eller hur stort namn man är.

Som belägg för detta tar professor H upp ett exempel som går ut på att inte ens en världsberömd professor kan slänga ihop en slarvigt skriven ansökan med förväntningen om att få pengar på gamla meriter. Det går inte att komma undan de formella kraven. Dokumentet är i princip det tyngst vägande i bedömningsprocessen, något som inga informella faktorer kan ändra på, enligt professor H. Men vad är då viktigast – publikationer eller idén? Detta blir hängande i luften. Naturligtvis är det alltid en bedömningsfråga, tillägger professor H. Men poängen som också kommer fram, och som professorn tryckte extra på, är att man som sakkunnig bedömare kan känna sig rejält förolämpad om en ansökan är slarvigt skriven. Det upplevs som nonchalant och respektlöst.

Professor H påpekar strax därpå att varje bedömare läser mer noggrant när det är ett ämne i forskningsansökan som ligger närmare deras egna vetenskapliga expertis. Har man otur är bedömarna inte alls särskilt intresserade eller insatta i det man tar upp i sin ansökan. I förbifarten tillägger professorn att man alltid vinner på att skriva en ansökan, och han argumenterar för att man därigenom får ett ypperligt tillfälle att samla ihop sina tankar på ett systematiskt sätt. Att skriva en ansökan är nästan som att skriva en artikel; det går helt enkelt att se det som ett slags vetenskapligt förarbete, enligt professorn. Men eftersom det handlar om att attrahera en bedömargrupp som inte har mycket tid gäller det att skapa en koherent berättelse med en tydlig röd tråd. Man bör också vara så realistisk som möjligt (”Be realistic!”). Undvik onödiga excesser. Dessutom gör man bäst i att inte framstå som allt för ambitiös, understryker professorn stillsamt. Allt för stora ambitioner skrämmer bedömarna. Professor H:s budskap är att man inte bör försöka sälja in för mycket i sin ansökan, och han berör kort därpå Jantelagens viktiga innebörd i den svenska kontexten. Denna ”lag” är något som professorn särskilt vill informera unga forskare som inte är från Sverige om, så att de inte begår misstaget att bryta mot denna lokala sedvänja.

En annan uppfattning som professor H också ger uttryck för är att bedömarna i en beredningsgrupp i regel är ”likasinnade”, vilket också ligger till grund för skapandet

av konsensus beträffande anslagsfördelningen. Här bör det påpekas att en hand lite tidigare hade räckt upp av en person i publiken som ville ställa en fråga. Personen ville få svar på huruvida de stora vetenskapliga frågorna och problemen diskuteras under beredningsgruppernas möten. Svaret som följde var: Nej. De sakkunniga är vanligtvis helt ense om de vetenskapliga paradigmens grundkriterier, och håller sig därför med nödvändighet till dessa under mötena. Vad som behövs är egentligen bara att man ordentligt bedömer kvaliteten och jämför de ansökningar som kvalificerar sig för anslag. Detta låter naturligtvis rimligt. Men i nästa ögonblick öppnar professorn upp för att det ständigt förekommer intressekonflikter i beredningsgrupperna. Kan det nu tänkas vara så att det också finns fundamentala vetenskapliga meningsskiljaktigheter i dessa konflikter? Kanske, men detta är ingenting som professor H diskuterar under sitt föredrag. Istället anmärker han att det är jäv och nepotism som är det stora problemet som hotar principerna för den kollegiala bedömningsprocessen. Det gäller alltid att motverka varje liten misstanke om jäv, understryker han med kraft. Alla former av jävsituationer underminerar systemets trovärdighet.

Den sista punkten som professor H tar upp gäller frågan om *slumpen*. För precis som för vetenskapen i allmänhet, är slumpen inte sällan involverad vid besluten om vem som skall få anslag. Slumpen går det aldrig helt att bli kvitt, oavsett hur mycket man än försöker. Professor H påpekar dock att de 15 procenten i toppen och de 15 procenten i botten är enklast att enas om i beredningsgruppen. Men de 70 procenten däremellan öppnar upp för tolkningar och förhandlingar – där kan mycket hända, och professors slutkläm är: "In the end there are humans making the decision, and it will be slightly different outcomes". Det samlade intrycket efter professor H:s föredrag resulterade i en ganska ambivalent bild av vad det är som faktiskt gäller i den akademiska världen ifråga om bedömningen av ansökningar. Jag har här bara presenterat ett mindre utsnitt från det två timmar långa föredraget; likväl ger det en viss uppfattning om föredragets karaktär.

Andra föredraget: om akademiska dygder och jargong

Förväntningarna tycktes vara stora i publiken inför det andra föredraget som den här gången framfördes av den mycket välmeriterade professor N. I detta föredrag skulle huvudtemat kretsa kring den praktiska metoden för hur man gör när man skriver en ansökan. Alltså: hur man på bästa sätt designar och formulerar en ansökan. Professor N hade förberett sitt föredrag genom att ta fram illustrationer och exempel på ansökningar som beviljats anslag. Hon lyfte t.ex. fram betydelsen av klatschiga titlar, intresseväckande abstracts och välformulerade argumentationskedjor. Det stod klart från det första föredraget att några "egentliga" goda råd är svåra att ge inom detta område, där personlig stil och slump nästan alltid finns med i bilden. Men professor N skulle nu, trots de tidigare uppgifterna från professor H, försöka undervisa i den svåra konsten att skriva en konkurrenskraftig forskningsansökan.

Professor N började med att berätta om sina egna erfarenheter från Sverige och andra länder där hon varit verksam som sakkunnig, och underströk att det i princip inte existerar några essentiella skillnader i synen på kollegial bedömning. En lysande idé

är alltid det centrala. Men förutom själva idén, måste ansökan vara spännande – den måste vara spännande och intressant att läsa, tillägger professor N. Det allra bästa är om man kan berätta en riktigt bra historia ("tell a good story"). I likhet med professor H hävdar även professor N att det måste finnas realistiska mål och att projektet som helhet måste framstå som genomförbart. Vidare måste alltsamman vara klart och koncist formulerat, plus bidra till ny viktig kunskap, och allra helst en *verklig innovation*, påpekar professor N. I en av artiklarna som Aff rekommenderar berörs just de höga förväntningar som de sakkunniga vill få bekräftade när de läser ansökningarna (Porter 2005:343). Detta understryks av professor N som vid upprepade tillfällen trycker på liknande punkter. Det måste vara spännande och intressant, upprepar hon, annars har man ingen chans att få forskningsanslag.

Professor N påpekar sedan att man alltid bör tänka på den som skall läsa ansökan så att det blir till en njutning ("Mind your readers!"). Detta hänger förstås ihop med att man måste vara en duktig berättare. Det estetiska värdet är betydelsefullt; att skriva ansökningar handlar alltså inte enbart om formell kommunikation. Det betyder implicit att kraven höjs på författaren att lägga ner mer tid på sin ansökan. Därpå introducerar professorn några praktiska tips, som t.ex. att använda sig av ett lättbegripligt språk, undvika jargong, sträva efter klarhet och att vara noggrann med korrekthet i sak. Att vara komplicerad är kontraproduktivt då de sakkunniga i regel läser snabbt och övergripande.

Innovation är något som professor N berör vid flera tillfällen. Det är uppenbart att hon försöker vara så tydlig och transparent som möjligt om villkoren för en schyst och rättvis bedömning. Professor N är flitig med att redovisa olika ansökningar som beviljats anslag; hon visar enträget på olika skillnader i titlar och hur dessa kan få det att låta spännande, medryckande och intressant för en bedömare som snabbt skall fångas på kroken. Hennes noggranna genomgång av abstracts (för att belysa betydelsen av formuleringarnas skarpa och elegans) visar hur engagerad hon är i sitt uppdrag. Särskilt en ansökan förefaller vara ett praktexempel. Professor N beskriver på olika sätt hur oerhört viktigt det är att göra rätt sorts intryck på bedömarna.

Plötsligt ställer en åhörare en fråga. I detta skede uppstår något som skulle kunna beskrivas som en legitimitetskris på mikronivå. Professor N har nämligen vid ett flertal tillfällen påtalat hur illa det kan uppfattas om man använder sig av en viss sorts akademiskt vokabulär, eller som hon kallar det, *jargong*. Åhörarens fråga är skarp-laddad: "But what exactly do you mean with jargong?" Och personen ifråga tillägger därpå att hon själv tycker sig kunna se en tydlig jargong i det anförda exemplet som professor N nyss höjde till skyarna. Och om nu inte detta är jargong, vad är i så fall jargong? Frågan är högst berättigad och den belyser något viktigt som delvis skulle kunna sammanfattas med begreppet "akademisk kultur". Frågan om vad som är jargong eller inte döljer också frågan om intellektuell smak. Professor N blir för ett ögonblick tyst. Men efter att ha samlat kraft under några långa sekunder viftar hon snabbt undan försöket att relativisera hennes anförande om jargong genom att istället ge nya exempel på vad det skulle kunna liknas vid i en ansökan. "Buzzwords", dvs. modeord och populära fraser, är sådant man bör akta sig för att använda i en ansökan. En be-

dömaren ser omedelbart igenom sådana lättvindiga försök, påpekar professor N med en ordentlig min.

Mot slutet av föredraget påminner professor N återigen om vikten av att en ansökan *måste* vara spännande, och hon stärker sitt argument genom att påpeka att bedömarna ofta kan vara väldigt stressade och trötta. Då måste man bjuda på något extra. De flesta bedömarna läser dessutom ansökningar med viss ovilja, enligt professor N. Och de läser aldrig ”mellan raderna”. Som författare av en ansökan kan man aldrig förutsätta intellektuell ansträngning från bedömarnas sida, det är snarare något som eventuellt framkallas när spänning uppstår vid läsningen av en riktigt spännande ansökan.

Hela den kollegiala bedömningsprocessen hamnar på något sätt i nytt ljus när man hör en etablerad forskare som professor N tala. Det finns en spirande ambivalens i rummet när det sista ordet är sagt och publiken applåderar. Professor N har visat på en intressant sida av vad kollegial bedömning handlar om – men inte i första hand genom alla sina praktiska exempel, utan framför allt genom de sätt som hon själv, på gott och ont, resonerat sig fram till hur man bör förhålla sig till den svåra konsten att skriva en lyckad forskningsansökan. Efteråt tycktes publiken vara både nöjd och entusiastisk med framträdandet. Något tycktes vara vunnet, frågan är bara – vad?

En upplysningens dialektik?

För att ytterligare ringa in den kommunikationsstrategi som AfF presenterar skall jag även belysa de lästips som lagts upp via elektroniska länkar och som administratörerna innan föredragen rekommenderade de unga forskarna att läsa. I denna del av inskolningen går det att finna ytterligare prov på organisationens legitimitetsarbete och subtila maktutövning (ett vänligt: ”så här fungerar den akademiska världen, se och lär”).

I artikeln ”What do grant reviewers really want, anyway?” (2005) av Robert Porter berörs flera intressanta aspekter av den kollegiala bedömningsprocessen. Detsamma gäller två andra texter som AfF rekommenderar, ”The art of grantsmanship” (1997) av Jacob Kraicer och ”On the art of writing proposals” (1995) av Adam Przeworski och Frank Salomon. De två senare texterna är mer direkta guider över hur man skall göra och inte göra, och överlappar i flera avseenden med innehållet i de två föredragen som presenterades av professor H och professor N. Texterna innehåller indirekt ett *akademisk ethos* – en källa till normerna för ansökningskrivandet som akademisk genre.

Kraicer skriver bl.a. följande: ”Successful applications must be ‘a joy to read’ and must stand out from the ever-increasing competition”, varpå han tillägger att bedömaren ofta läser ansökningar utmattade och trötta under helger och på kvällstid. Detta var något som även professor N tog upp under sitt föredrag. Kraicer påpekar även att de sakkunniga endast läser ansökningar bit för bit, lite här och lite där, fram och tillbaka, vilket man bör tänka på när man formulerar sin forskningsidé. Den som granskar en ansökan skall helt enkelt inte behöva läsa allt från början till slut för att kunna se helheten.

I Porters studie, som bygger på intervjuer med ett flertal sakkunniga bedömare, får vi mer information. En av intervjupersonerna poängterar t.ex. "remember you're writing a document that most panelists are not going to read – they're going to look at parts of it, but they won't read it from start to finish" (Porter 2005:347). Här bör vi samtidigt komma ihåg något som ofta påpekas i sammanhanget, nämligen att man som författare av en ansökan inte bör ta avslag personligt och bli upprörd. Det gäller att vara förstående inför den krävande situationen som alla involverade konfronteras med under bedömningsprocessen. Man måste lära sig acceptera finansieringssystemets villkor. Men orosmolnen vid horisonten är svåra att bortse ifrån. Porter lyfter fram flera röster som skulle kunna ge upphov till missmod och tvivel. En intervjuperson säger följande: "Keep on writing and resubmitting; you'll always be faced with low probability of success, so there's no shame in being rejected." Den sakkunnige som ovan yttrade sig om hur liten del av en ansökan som faktiskt läses, understryker också vidare att, "[t]he big lesson is not to take rejection personally, because when you throw in the social dynamics of the panel, and the large number of proposals they've looked at in a short period of time, it's a crapshoot" (Porter 2005:347). På det hela taget ger dessa texter upplysningar som ytterligare förstärker bilden av att man som forskare måste lära sig förstå och acceptera forskningsfinansieringens villkor.

Avslutande diskussion

Så vad är då *egentligen* syftet med dessa föredrag som jag här har belyst? Det första smått triviala svaret är givetvis att föredragen är till för att hjälpa de unga oetablerade forskarna som är i början av sina karriärer. Rådgivningen tycks ju uppenbarligen vara själva huvudsyftet med hela tillställningen. Men det finns också andra syften med föredragen, syften som framstår som mindre triviala utifrån en kritisk sociologisk synvinkel. Unga forskares karriärvägar har idag blivit både trängre och otydligare, och detta är delvis en förklaring till varför högskolorna överhuvudtaget anordnar denna typ av föredrag. Det rör sig dock om ett tveeggat svärd. Finansieringssituation har under de senare åren förändrats på flera sätt. Dagens högskolor styrs allt mer likt företagsverksamheter där entreprenörskap och konkurrensutsättning blivit givna ledmotiv. Forskarna uppmanas (en del skulle säga pressas) att dra in egna pengar, "sälja in" sina idéer, skapa strategiska nätverk, och vara ständigt produktiva för att kunna ta sig fram inom den akademiska världen. Från högskolornas sida handlar det om att försöka mobilisera och vidareutbilda de "mänskliga resurserna" så gott det går, dock med vetskapen om att långt ifrån alla kommer att lyckas.

Att söka anslag har idag blivit ett osäkerhetsmoment (med Webers terminologi: en *hasard*) som slår hårdast mot de unga forskare som inte har någon fast tjänst eller ingår i något större forskningsprogram. Därför kan man i AFF:s föredrag se ett försök att frammana en anpassningsattityd och en pragmatisk acceptans bland de unga forskarna i relation till de villkor som gäller för att få anslag. Det rör sig, kort sagt, om ett upplysningsförsök som samtidigt förmedlar ett *akademiskt ethos* om vad som måste gälla för att hela systemet skall fungera. Föredragen blir till ett sätt för högskolorna att

få finansieringssystemets inre motsättningar, tvetydigheter och problem att framstå som legitima genom att bidra till öppenhet och transparens. Genom den organisatoriska maktens iscensättning kan man därför samtidigt skönja en form av symboliskt våld som reproducerar och vidmakthåller forskningens nya spelregler in i framtiden. Det hela sker genom en dramaturgisk effekt som inte är så enkel att avslöja; detta inte minst p.g.a. att föredragen uppfattas som en välkommen service i en prekär situation.

Administratörernas och professorernas intentioner är vänliga – de grundar sig på en vilja att informera och hjälpa den yngre forskargenerationen. Och hela tillställningen bygger på frivillighet – ingen är direkt tvingad att gå på föredragen. Att identifiera symboliskt våld i dessa föredrag bygger därför på att man ser professorerna som delaktiga i en organisatorisk iscensättning med en given dominansstruktur. Makten förmedlas dold i professorernas trevliga manér och genom deras ofrånkomliga auktoritet; de går på ett naturligt sätt in i rollen som föredragshållare för att berätta om hur det ligger till; de ställer sakligt upp å entreprenörhögskolans vägnar och uppfattar förmodligen inte alls sin medverkan som någonting som överhuvudtaget skulle kunna tolkas i termer av makt. Därvidlag är det symboliska våldet som professorerna utövar en oavsiktlig konsekvens av de rådande villkoren som de (utan nämnvärt motstånd) anpassar sig till.

Detta behöver dock inte betyda att professorerna inte kan känna av rollkonflikter eller tvivel; sannolikt handleder de doktorander som också står inför en hård arbetsmarknad där de bästa idéerna inte alltid får gehör. Som sakkunniga bedömare har de säkert tvingats gallra bort många spännande ansökningar under årens lopp. Likväl innehåller föredragen en uppfostrande ton och ett försök att indirekt förmildra bilden av de osäkra villkoren genom att hänvisa till spelets ofrånkomliga regler. Det är just detta som skapar en grogrund för det symboliska våldets effekter inom ramen för det organisatoriska sammanhanget i vilken spelreglerna för forskningsfinansiering och ansökningskrivandet förmedlas.

I följande text har jag beskrivit en organisatorisk åtgärd som enligt min mening speglar den tillskrivade situation som idag råder när det gäller forskningsfinansiering och den värdeomvandling som delvis skett inom den akademiska världen. Idag har vetenskapen klämts in i en marknadsanpassad organisering där nya värden som entreprenörskap, konkurrens, strategiska partnerskap och innovation, successivt har kommit att institutionaliseras. Det hela kastar en skugga över de unga forskarnas framtid.

I trilogin *Sömngångare* diskuterar författaren Hermann Broch värdenas sönderfall såsom en ödesdiger konsekvens av den nya saktligheten (*Neue Sachlichkeit*) som styr det moderna kapitalistiska samhället. Det har hävdats att Broch hade läst Max Weber och tagit intryck av dennes sociologiska förkunnelser om framväxten av en instrumentell rationalitet som tränger in i livets alla värdesfärer.³ Har vi som forskare hamnat i en "rationalitetens järnbur" som tvingar oss att utan motstånd acceptera de nya sakliga spelreglerna? Vad innebär det att ansökningsstrategier blivit en så pass

3 Jfr Harrington (2006) "Hermann Broch as a reader of Max Weber: Protestantism, rationalization and the 'disintegration of values'".

dominerande del av vår vardag; vad händer med relationerna mellan forskare; och vad händer med forskningen? Finns det en risk att någonting värdefullt går sönder under denna process?

Lambros Roumbanis, Stockholms Universitet

Referenser

- Alexander, J. (2011) *Performance and power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (2008 [1970]) *Reproduktionen: Bidrag till en teori om utbildningssystemet*. Lund: Arkiv.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992) *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2001) *Masculine domination*. Stanford University Press.
- Clegg, S. (2002) *Frameworks of power*. London: Sage.
- Emirbayer, M. & V. Johnson (2008) "Bourdieu and organizational analysis", *Theory and society* 37:1-44.
- Harrington, A. (2006) "Hermann Broch as a reader of Max Weber: Protestantism, rationalization and the 'disintegration of values'", *History of the human sciences*, 19 (4):1-18.
- Kraicer, J. (1995) "The art of grantsmanship", <http://www.hfsp.org/funding/art-grantsmanship>.
- Porter, R. (2005) "What do grant reviewers really want, anyway?", *The journal of research administration* 36 (2):47-55.
- Przeworski, A. & F. Salomon (1995) "On the art of writing proposals". Brooklyn NY, *Social science research council*.
- Rapport (2010) "Många söker men få blir utvalda", Forskningsstrategiska utskottet vid *Kungl. Vetenskapsakademien*.
- Roumbanis, L. (2015) "Akademiska omdömen under osäkerhet: en studie av kollektiva ankringseffekter i Vetenskapsrådets beredningsgrupper", *Scores rapportserie*. Stockholm: Score.
- Weber, M. (1977 [1917]) "Vetenskap som yrke", i *Vetenskap och politik*. Göteborg: Korpen.